

**SHARQONA MA'NAVY TARBIYA VA G'ARB PSIXOLOGIK
YONDASHUVLARINING BOLALIK DAVRIDAGI UYG'UNLIGI****O'ktamova Durdona Dilshodbek qizi***KUAF "Boshlang'ich ta'lim" yo'nalishi 1- bosqich talabasi**Ilmiy rahbar: KUAF O'zbek va rus filologiyasi kafedrası**katta o'qituvchisi, f.f.d.(PhD) **Bektasheva G.R***

Annotatsiya: Ushbu maqolada Sharq va G'arb madaniyati uzoq asrlar davomida inson tarbiyasi hamda psixologiyasi sohasida o'ziga xos yondashuvlarni shakllantirganligi haqida fikrlar yoritilgan. Ma'lumki, har ikki hudud taraqqiyotiga ta'sir qilgan ijtimoiy-iqtisodiy, tarixiy hamda madaniy omillar natijasida bolalik davri ulg'ayish, shaxs shakllanishi va atrof-muhit bilan munosabatlarda turlicha uslub hamda qadriyatlarni yuzaga keltirdi. Bugungi globallashuv va ilm-fan taraqqiyoti sharoitida ushbu ikkita boy yo'nalishning uyg'unlashuvi, ayniqsa, avlod tarbiyasida yangi, mukammal model shakllanishiga turtki bo'lyapti.

Kalit so'zlar: Sharqona tarbiya, G'arb psixologiyasi, uyg'unlik, shaxs rivojlanishi, axloqiy qadriyat, individual yondashuv, integratsiya.

Sharqona ma'naviy tarbiya avvalambor, odob-axloq, e'tiqod, ruhiy poklik, otanaga hurmat, kattalarga hamda jamiyatga sadoqat, iymon-e'tiqod, jamoaviylik kabi qadriyatlarni elga singdirishni maqsad qilib oladi. Sharq madaniyatida tarbiya jamiyat manfaatlarini, oilaviy va ijtimoiy qadriyatlarni avvalga chiqaradi va bola ongini aynan shu ruhda shakllantiradi. Qadimgi Sharq allomalari, xususan, Alisher Navoiyning "Mahbub ul-qulub" asari, Abu Nasr Forobiyning "Baxtli jamiyat" haqidagi qarashlari, Ibn Sino hamda boshqa mutafakkirlarning fikrlarida bolani komil inson qilish yo'lidagi mehnat targ'ib qilinadi. Tarbiya jarayonida hamisha axloqiy rishtalarga e'tibor, bag'rikenglik, mehr-oqibat, sabr-toqat kabi fazilatlar asosiy o'rin egallaydi. Bola boshidan boshlab jamiyatda o'z o'rnini topishi, o'z ustida ishlashi, o'zini va boshqalarni hurmat qilishi, ma'naviy-ruhiy poklikka intilishi kerakligi ta'kidlanadi. G'arb psixologik yondashuvlarida esa individ markaziy o'rinda turadi. Bolalik psixologiyasida mustaqillik, shaxsiy chegaralarni belgilay olish, intellektual va ijodiy salohiyatni rivojlantirish, o'z-o'zini anglashi va o'ziga ishonch katta ahamiyat kasb etadi. G'arbda tarbiya va o'qitishning psixologik asoslari individual yondashuv, bolani o'z qiziqishlari va ehtiyojlariga muvofiq rivojlantirish, emotsional intellekt, tanqidiy fikrlash, kommunikatsion ko'nikmalarni shakllantirish tamoyillariga asoslanadi. Bular Jean Piaget, Erik Erickson, Lev Vygotsky, John Dewey, Carl Rogers, Abraham Maslow kabi olimlar ishlari orqali ilmiy asoslangan va keng rivojlangan. Ularning izlanishlarida bola uchun qulay psixologik muhit yaratish, motivatsiya, pozitiv

qadriyatlar, konstruktiv kommunikatsiya va shaxsiy rivojlanishni ta'minlash asosiy vazifa sifatida ko'riladi [1].

Har ikki tamoyilning o'ziga xosligi shundan iboratki, Sharqona tarbiyaviy aqidalar odamni komillikka, ma'naviy yuksaklikka, jamiyat va boshqalar baxtini o'z baxtidan ustun qo'yishga intiltirsa, G'arb yondashuvlari, avvalo, bolani mustaqil, o'z qaroriga ega va o'z hayotini o'zi boshqaradigan shaxs sifatida ko'radi. Mazkur ikki qarashda inson shaxsining rivojlanishi turli usullarda harakatga keltiriladi, ammo natija nuqtai nazaridan ular bir-birini to'ldiruvchi yaxlit tizimga aylana oladi. Tarbiyaviy jarayonda Sharqona yondashuvlar ahamiyati juda muhim. Chunki jamiyatda ustuvor ahloqiy normalar shakllanishi, oilaning ijtimoiy funksiyasi kuchliligi hamda madaniy muhitning boyligi bolaning barkamol yetishishiga xizmat qiladi. Sharqona ma'naviyat bolalikdan boshlab mehnat, halollik, diyonat, modesty (kamtarinlik), bag'rikenglik, mehr, sabr, o'ziga va boshqalarga nisbatan mas'uliyat hissini rivojlantirish uchun zamin tayyorlaydi. Aynan bolalik davridan boshlab kichik yoshdagi insonlarda ana shu sifatlarni ro'yobga chiqarish Sharqning qadimdan kelayotgan tarbiya an'alariga xos. Bu yo'lda ota-onaning, kattalarning, ota-ona maktabining va keng jamoatchilikning o'rni benihoya katta [2].

Shu paytda G'arb psixologiyasi o'zligimizni unutmagan holda farzand tarbiyasida zamonaviy yondashuvlarni qo'llashni talqin etadi. Birinchi navbatda har bir bola o'z hayoti, qaror va tanlovi uchun mas'ul. U o'z qiziqishlarini ochiqlash imkoniga ega, ijodiy fikrlashni, ijtimoiy muhitda muloqotning turli ko'rinishlarini, sifatli kommunikatsiyani egallaydi. G'arb psixologiyasi doirasida bolaning individual xususiyatlariga hurmat bilan qarash, uni shaxs sifatida qadrlash, shaxsiy hudud va chegaralarning tan olinishini asosiy mezon deb hisoblaydi. Emotsional barqarorlik, salbiy his-tuyg'ularni boshqarish, mustaqil o'ylash va qaror qabul qilish, loyihaning muallifi bo'lish kabi tamoyillar bolaning har tomonlama o'sishiga imkon beradi. Bugungi jamiyat taraqqiyoti, globallashuv oqibatida madaniyatlararo aloqalar faollashgan bir sharoitda, Sharqona an'alar va G'arb yondashuvlari sintezi katta imkoniyat va istiqbollarga eshik ochadi. Bola tarbiyasida faqat bir toifa yoki yondashuvga tayanish yetarli natija bermasligi aniq. Xususan, o'z qadriyatlarimizdan voz kechmasdan, zamonaviy ilm-fan yutuqlaridan ham samarali foydalanish juda muhim. Sharqona tarbiyada an'anaviy oilaviy qadriyatlar, jamoa manfaatlari, axloqiy rishtalar muhim bo'lsa, G'arb yondashuvi bola hayotini sifatli tashkil etish, ularning ehtiyoj va manfaatlarini tan olish, emotsional madaniyat va mustaqillikni targ'ib etishda yordam beradi. Bolalik davri insoniyat tarixida eng mas'uliyatli, muhim hamda g'oyat nozik bosqichlardan biri hisoblanadi. Shu bosqichda bolalarga o'z tashabbuslarini sinab ko'rishga imkon berish, oilaviy va jamoaviy muhitda turli hayotiy vazifalarni hal qilishga yo'llash, ijtimoiy rollarni egallash, individual imkoniyatlarini namoyon qilish hamda his-tuyg'ularini boshqarishni o'rgatish

g'arbona psixologik yondashuvlarning afzalligi bo'lib xizmat qiladi. Ammo, shu bilan birga, bolaga muloqot, hurmat, kamtarlik, sabr-toqat, ma'naviy tozalik va insonga xos fazilatlarni singdirish uchun Sharqona tarbiya elementlarini ham rad etib bo'lmaydi va ular bilan uyg'unligini ta'minlash ijtimoiy ehtiyoj hisoblanadi [3].

Vaziyat shundaki, bugun bolalar asosan zamonaviy axborot vositalari, Internet hamda global kommunikatsiya muhiti ta'sirida ulg'ayib borishmoqda. Bu sharoitda Sharqona tarbiyaning axloqiy, ma'naviy mohiyati, milliy qadriyatlarning hayotiyligi, individuallik hamda o'zini anglashi kabi G'arb psixologiyasining ilg'or nuqtalari uyg'un bir nuqtada mujassamlanishi zarur. Ota-onalar, pedagoglar, psixologlar bolalik davrida bolaning nafaqat aqliy va jismoniy, balki ma'naviy-psixologik jihatdan barqaror o'sib ulg'ayishini ta'minlash uchun ham Sharq va G'arb an'alaridan samarali foydalanishga intilishlari kerak. Bu jarayonda oilaviy tarbiya, maktab-maktabgacha muassasalarning ayni paytdagi hamkorligi, jamoatchilik, bola shaxsiga e'tibor – barchasi o'zaro uyg'unlashganda to'g'ri natija beradi. Ko'p hollarda mahalliy ijtimoiy muhitning o'zi ham Sharqona va G'arbcha tendensiyalarning birlashmasidan iborat. Zero, o'zbekistonlik ota-onalar o'z farzandlarining axloqiy-ruhiy barkamolligida milliy qadriyatlarni avvalga qo'yish bilan birga, oiladagi individuallik, bolaga do'stona munosabat, ochiqlik hamda o'z fikrini aytishda erkin bo'lish, mustaqil qaror qabul qilishda astoydil yordam beradigan uslublarga ham ahamiyat qaratishmoqda. Bu esa bolalik yillarida har ikki yondashuvning bir-biri bilan chechan uyg'unlashayotganini ko'rsatadi [4].

Hozirgi jamiyatga mos model yaratilishi uchun, birinchidan, Sharqona me'yor va qadriyatlar bola hayotiga mukammal singdirilishi, ikkinchidan, G'arb yondashuvi orqali ularning shaxs sifatida o'zligini namoyon qilishiga imkon berilishi muhim. Har ikkala tamoyilning farzand tarbiyasidagi ahamiyati doimiy hamkorlikka yo'naltirilganda, bola o'z hayot yo'lini ongli, axloqan toza va irodali tarzda tanlay oladi. Biologik, ijtimoiy, madaniy hamda ma'naviy tafakkurda yetuk bo'lish ushbu integratsiyalashgan model vositasida amalga oshadi. Ushbu nuqtai nazardan kelib chiqib, bolalik davrining maxsus ahamiyati borligi, ushbu bosqichda tarbiya va psixologik yondashuvlar uyg'unligiga erishadigan bo'lsak, jamiyatimizda ongli, mustaqil, axloqi pok, bilimli va sog'lom avlod kamol topadi. Sharqona tarbiya orqali qadr-qimmat, or-nomus, e'tiqod, vijdon, sabr-toqat, mehr-oqibat, insoniylik fazilatlari mustahkamlanadi. G'arb yondashuvi bilan esa shaxs sifatida o'zining imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish, innovatsion tafakkur, pozitiv energiya, jahon bilan integratsiya, ijodkorlik, liderlik hamda zamonaviy hayotga tayyorgarlik kabi xususiyatlar rivojlanadi. Kelgusida zamonaviy pedagogika va psixologiyaning asosiy natijasi aynan Sharqona tarbiyadagi ma'naviy qadriyatlar va G'arb psixologiyasidagi individual rivojlanish tamoyillari uyg'unligidan iborat bo'lishi ta'kidlansa, aynan bolalik davridan boshlab bu ikki yo'nalishni tadbiq qilish, zamonaviy va barkamol avlodni

tarbiyalashning eng to'g'ri usuli sanaladi. Chunki yosh avlod tarbiyasida qadriyat hamda individual yondashuvlarni birgalikda yo'lga qo'yish, to'laqonli shaxs shakllanishining, jamiyat kelajagining garovi hisoblanadi [5].

Xulosa qilib aytganda, Sharqona ma'naviy tarbiya va G'arb psixologik yondashuvlarining bolalik davridagi uyg'unligi har tomonlama mukammal va barkamol avlod tarbiyalashning muhim omili bo'lib xizmat qiladi. Jamiyat taraqqiyoti, ilm-fan yutuqlari, axloqiy va ma'naviy mezonlarning shakllanishi, shaxsiyatning ijtimoiylashuvi hamda mustaqil inson sifatida kamol topishida ikkala yondashuvning integratsiyasi zarur. Ota-onalar, pedagog va mutaxassislar bu yo'ldagi ilmiy izlanishlar, ilg'or tajribalar, zamonaviy psixologiya va milliy qadriyatlarni uyg'unlashtirish orqaligina yangi naslning yetuk, ongli va ma'naviy jihatdan to'liq shakllantirish vazifasini ado eta oladilar. Shu tariqa, Sharq va G'arbning ezgulik, ma'naviyat hamda individual rivojlanish yo'nalishida o'zaro birikishi jamiyat taraqqiyotining asosiy poydevori bo'lib qolishi muqarrar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abduvaliyev A. Sharq va G'arb ta'lim tizimlarining qiyosiy tahlili. Ta'lim va Tarbiya, 2018. 3(4), 25-29-bet.
2. Asqarova G. Psixologik tarbiya va uning bolalik davridagi ahamiyati. Pedagogika jurnali, 12(1)-son, 2020. 67-71-bet.
3. Bekmurodova N. Ma'naviy qadriyatlarning bolalar tarbiyasidagi o'rni. Zamonaviy Ta'lim, 8(2), 2021. 90-95-bet.
4. G'ulomova D. XXI asrda sharqona tarbiya va g'arbona tafakkur uyg'unligi. O'zbekiston Fanlari Jurnali, 2019. 11(3), 123-128-bet.
5. Jo'rayev U. G'arb psixologiyasi va o'zbek tarbiya an'analari integratsiyasi. Ilm Sarchashmasi, 2018. 4(6), 53-58-bet.
6. Mirzayeva Z. Ota-ona va murabbiylar uchun zamonaviy psixologik yondashuvlar. Oila va Tarbiya, 2022. 17(2), 34-40-bet.
7. Qo'ziyev H. Bolalik davrida ma'naviy tarbiya muammolari. Yoshlar Ijtimoiy Hayoti, 2019. 6(4), 111-115-bet.